

- пеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. – К. : [б. в.], 2007. – 18 с.
5. Вахненко Т. П. Платоспроможність держави в контексті обслуговування зовнішнього боргу / Т. П. Вахненко // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 52–61.
6. Dornbusch R. Public debt management: theory and history / R. Dornbusch, M. Draghi. – Cambridge University Press, 1990. – 354 p.

УДК 330.341.1:330.34

ТЕХНОЛОГІЯ Й ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС ЯК ГОЛОВНИЙ РЕСУРС СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ю. І. Чентуков, доктор економічних наук

На сучасному етапі розвитку процес інтернаціоналізації отримав якісно нові форми прояву (регіональна інтеграція, транснаціоналізація й глобалізація), що одночасно й зумовлюють її подальший розвиток. Свідченням поглиблення процесів інтернаціоналізації може служити тенденція випередження темпами приросту світової торгівлі темпів приросту світового виробництва.

Процесам інтернаціоналізації притаманна циклічність розвитку, що пояснюється циклічністю загальносвітової економічної динаміки. Матеріальною основою довгих хвиль в економіці є структурне оновлення технологічного способу виробництва. Цей процес здійснюється у двох формах: еволюційно – через поступове покращення й удосконалення існуючих технологій, й революційно – через корінні якісні зміни в матеріалізації наукових знань, часткові або загальні технологічні революції. Таким чином, можна зазначити, що історичний процес інтернаціоналізації знаходиться в тісній взаємозалежності й взаємообумовленості із процесом науково-технічного прогресу. Науково-технічний прогрес якісно змінює матеріально-речовинну базу міжнародної взаємодії, стимулюючи інтернаціоналізацію виробництва й обігу, яка забезпечує поширення його результатів між різними ланками світового господарства і таким чином підсилює його подальший розвиток. Саме цей взаємозв'язок й обумовлює цивілізаційну еволюцію, перехід

від аграрного до індустріального й від індустріального до постіндустріального суспільства.

Сучасна структура й динаміка світового господарства констатує одночасне функціонування суспільств різних типів, що свідчить про нерівномірність протікання в часі й просторі процесів інтернаціоналізації, соціально-економічного й науково-технічного розвитку. Це дозволяє говорити про мозаїчне сплетіння різнорівневих процесів, що протікають одночасно з різною швидкістю в різних географічних площинах і при цьому мають різні концептуальні основи свого розвитку [1]. Таким чином, сучасний період еволюції світового співтовариства слід класифікувати як перехідний, адже він поєднує в собі суспільно-виробничі структури індустріальної, а в певних аспектах навіть доіндустріальної цивілізації, з елементами принципово нової постіндустріальної спільноти. Логічним висновком з наведеної тези є те, що сучасне світове господарство є складною структурою, що складається з економічних систем різних типів, розвиток яких детермінується різними чинниками. Саме розвиток технологій і науково-технологічна неоднорідність світу визначають сучасну світогосподарську структуру та міжнародний розподіл праці.

Аналіз структури й особливостей технологічного ресурсу, а також механізмів конкурентної боротьби за умов інтернаціоналізації сві-

тогосподарських процесів дозволяє визначити міжнародну технологічну конкуренцію як новітню форму глобальної конкурентної боротьби суб'єктів світового ринку, яка ґрунтується на активному використанні технологічного ресурсу у формуванні порівняльних переваг і спрямована на зростання ефективності їх ринкової діяльності. Як економічна категорія технологічна конкуренція має двоїсту природу. З одного боку, вона має загальне методологічне коріння і втілює в собі сутнісні характеристики конкуренції як атрибуту ринкової системи. За походженням, характером, методами здійснення і наслідками технологічна конкуренція має суттєві особливості, які полягають:

- у тому, що вона ґрунтується на властивостях інтелектуального ресурсу забезпечувати досягнення фактично безмежного рівня конкурентних переваг;
- у вирішальній ролі в ній таких критеріїв конкурентоспроможності, як якість нововведення і час (швидкість) його ринкової комерціалізації;
- у значно складніших формах її здійснення, ніж це виявляється в умовах матеріально-речовинної конкуренції;
- у більш позитивних її наслідках для суспільства (розвиток продуктів, створення нових технологічних процесів, нових систем менеджменту тощо).

Основою еволюційних змін у механізмі конкурентної боротьби на сучасному етапі є технологія, специфічний фактор виробництва, якому притаманні порівняно високі доходність і еластичність заміщення і використання якого забезпечує кумулятивне зростання ефективності виробництва. Формами винагородження технології як фактора виробництва є: квазірента (надприбуток) – для нових унікальних виробів; зростання продуктивності виробництва – для нових технологічних процесів, нових методів організації та управління; доходи від продажу патентів, ліцензій – для наукових виходів, ноу-хау. На нашу думку, в структурі технологічного ресурсу або технології важливо розрізнити дві структурні компоненти:

- «software» – сукупність знань про впровадження або вдосконалення машин, обладнання виробництв, що забезпечує обробку, ви-

готовлення, зміну стану, властивостей і форми сировини, матеріалів або напівфабрикатів, а також про реалізацію продукції. До цієї частини технології належать патенти, ліцензії, товарні знаки, технічні послуги у сфері дизайну, контролю й поліпшення якості, методів управління і маркетингових «ноу-хау»;

- «hardware» – сукупність техніко-технологічних засобів виробництва, яка необхідна для реалізації господарсько-виробничої діяльності.

У такому трактуванні технологія й технологічний прогрес є головним ресурсом сучасного економічного розвитку і якісно новим джерелом формування конкурентних переваг суб'єктів ринку. Нова технологія є тією матеріальною основою, яка визначає технічний рівень сучасного виробництва, форми його організації й управління, рівень конкурентоспроможності підприємств за головними критеріями – вартості, якості і швидкості генерації ринкової комерціалізації нових виробів і послуг. Володіння і використання нової технології докорінно змінює зміст і характер сучасної конкурентної боротьби, спрямовуючи її у русло технологічного суперництва країн і підприємств. Таким чином, саме технологічний ресурс має вирішальне значення для соціально-економічного розвитку, оскільки є основою сучасного розширеного відтворення в масштабах світового господарства.

Інноваційно-технологічна модель формування конкурентних переваг у розвинених країнах надає їм новий ефективний засіб захисту від конкуренції і створює можливості стягувати технологічну квазіренту (надприбуток) і створювати так звані квазімонополії відносно технологічних аутсайдерів, стратегія розвитку яких ґрунтується на використанні традиційних факторів виробництва. Це, в свою чергу, забезпечує створення технологічного розриву між країнами, який і зумовлює структуру системи міжнародного поділу праці. Більше того, враховуючи посилення процесів інтернаціоналізації господарської діяльності, можна зробити висновок, що сучасний сектор інноваційних технологій повністю залежить від світової кон'юнктури. За цих умов забезпечується подальше підсилення позицій країн-лідерів і

відставання периферійних країн, що дозволяє говорити про ефект технологічного відриву та технологічної залежності. Технологічний відрив підтверджують такі факти: США, Японія та країни ЄС забезпечують 55 % світового експорту високотехнологічної продукції. На 2/3 високотехнологічного експорту спрямовується у розвинуті країни, а це є свідченням певної «ізоляції» інших країн світу [2].

Аналіз історичного процесу формування інноваційно-технологічної сфери світової економіки дозволяє визначити основні детермінанти переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

1. Економічні (інтенсифікація економічного розвитку, посилення конкурентної боротьби, розвиток фінансових ринків, інформатизація господарського процесу тощо).

2. Соціальні (соціалізація економік, зміна стилю та якості життя, накопичення та трансфер знань, посилення інформатизації життя, тощо).

3. Глобальні (посилення інтернаціоналізації виробництва й обігу, лібералізація міжнародних відносин, поглиблення глобальних проблем, тощо).

4. Науково-технологічні (поява нових техніко-технологічних розробок, активізація досліджень в усіх сферах суспільного життя тощо).

5. Структурні (конверсія та реконверсія ВПК, зростання господарських структур і їх транснаціоналізація, реструктуризація національних економік, спричинена кризою ресурсомістких галузей, поява нових галузей і функціонально нових суб'єктів ринку тощо).

Зазначені чинники в певних пропорціях і зумовлюють економіко-технологічну динаміку світового господарства. Таким чином, історичний розвиток інноваційної сфери можна проаналізувати на основі виділення історичних періодів, коли сукупність зазначених вище факторів зумовлювала певні зміни в матеріально-технологічній структурі економіки. На нашу думку, цьому критерію відповідає підхід, заснований на виділенні технологічних укладів або хвиль науково-технічного розвитку. Згідно з цим підходом відмінності в технологіях, рівнях якості продукції, викорис-

товуваних видах енергоносіїв, управлінських та інших механізмах розподіляються за укладами. В такому випадку технологічний уклад слід розглядати не просто як однорідну сукупність технологій, а як певний етап еволюції економічної системи, якісне наповнення якого відрізняє його від інших етапів. З цього погляду структурні аспекти розвитку промисловості країн можна проаналізувати через виділення відповідних галузей промисловості та товарної структури міжнародної торгівлі. Отже, для сучасного світового господарства характерна одночасна наявність усіх технологічних укладів, що, знову ж таки, підтверджує тезу щодо мозаїчного сплетіння процесів соціально-економічного й науково-технологічного розвитку в сучасній світовій економіці. Відтак, доцільно проаналізувати систему міжнародного розподілу праці, що не тільки охарактеризує розстановку сил на товарних ринках, а й дасть можливість оцінити інтернаціоналізацію інноваційних процесів через аналіз основних каналів міжнародного трансферу технологій.

Аналіз сучасних товарних потоків між країнами свідчить про чітку товарно-регіональну диференціацію міжнародної торгівлі. Високотехнологічне виробництво та експорт зосереджено сьогодні навколо трьох основних центрів світової економіки – США, Японії та ЄС, які стали чистими експортерами технологій. Обсяг доходів, отриманих від продажів результатів НДДКР у США упродовж 2008 р. становив 146,1 млрд дол. США, в Японії – 71,6; в Німеччині – 30,7; у Франції – 19,7; у Великобританії – 18,1. З іншого боку, ці країни стають і головними споживачами технологій. Посилення ролі окремих країн, що розвиваються, у світовому господарстві, значною мірою відбувається за рахунок активного залучення технологій. Так, чистий імпорт технологій Китаю 2008 р. становив 24,7 млрд дол., Індії – 13,0; Сінгапуру – 3,2; Бразилії – 2,3 [3, с. 98].

Таким чином, можна зазначити, що, досліджуючи світову торгівлю як один із каналів міждержавного трансферу технологій у матеріально втіленій формі, слід наголосити на наявності стійких потоків високотехнологічної продукції виключно між країнами – технологічними лідерами. Така тенденція визна-

чена на основі аналізу товарно-регіональної структури світової торгівлі. З наведеної тези логічно випливає висновок про подальше поглиблення технологічного розриву, адже міжнародний трансфер технологій, що може бути каталізатором інноваційного розвитку національних економік, відбувається переважно між технологічно розвиненими країнами.

Інший канал міжнародного трансферу технологій – прямі іноземні інвестиції (ПІІ) – є в певній мірі більш ефективним, адже забезпечує одночасно міграцію як техніко-технологічного ресурсу, так і фінансового. Отже, ПІІ опосередковано характеризують фінансово-технологічні транзакції між прямими інвесторами і фірмами-реципієнтами (афілійованими компаніями) у процесі реалізації науково-технологічної й інноваційно-технологічної діяльності. Посилення процесів інтернаціоналізації призвело до різкого зростання міжнародних потоків ПІІ.

Про масштаби та спрямованість трансформації в інвестиційній сфері за можна судити за показниками динаміки та структури світових потоків прямих інвестицій. Період

2001–2003 рр. характеризувався певним спадом у міжнародній інвестиційній активності, що пояснюється циклічністю в розвитку світового господарства. З 2004 р. спостерігається ріст обсягів прямих інвестицій. Незважаючи на погіршення фінансово-економічної ситуації в світі, у другій половині 2007 р. по всіх групах країн – з розвинутою економікою, з ринками, що розвиваються, та з перехідною економікою – спостерігається постійне зростання припливу прямих іноземних інвестицій, яке певною мірою відображає відносно високі темпи економічного зростання й динаміку чисельності корпорацій в багатьох країнах світу. Одна фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. суттєво вплинула на скорочення обсягів іноземного інвестування в світі: в країнах, що розвиваються на чверть, з перехідною економікою на 43 %, у розвинутих країнах в цілому на 44 %. 2010 р. у світі спостерігалось поступове відновлення рівнів глобальних прямих іноземних інвестицій, які, за оцінками експертів ЮНКТАД, у 2011 р. очікувалось на рівні 1,3–1,5 трлн дол. і майже 2 трлн дол. у 2012 р. [4].

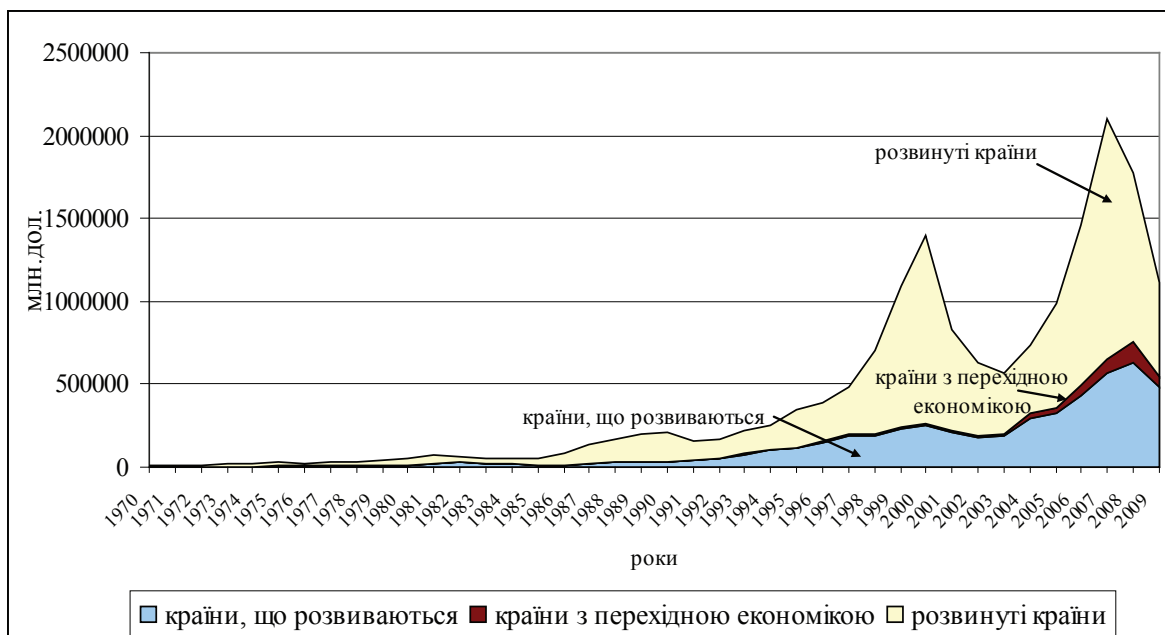

Рис. Динаміка прямих іноземних інвестицій, млн дол.

Експорт капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій у цілому по світовому господарству зростає в 1,5 разу швидше, ніж ек-

порт товарів і послуг: за 1990–2009 рр. обсяг прямих іноземних інвестицій зріс в 5,4 рази (з 207,7 млрд дол. до 1114,2 млрд дол.), тоді

як експорт товарів і послуг за цей же період у 3,7 рази (з 4310,6 млрд дол. до 15533,6 млрд дол.), що дозволяє стверджувати про посилення ролі міжнародної міграції капіталу у розвитку процесу глобалізації.

Міжнародні інвестиційні процеси полегшуються і за рахунок того, що за останні десятиліття значно поширились уніфіковані норми регулювання інвестиційної діяльності. Вони закріплені як у двосторонніх міждержавних угодах про захист і заохочення капіталовкладень, так і в багатосторонніх домовленостях, які діють у рамках міжнародних економічних організацій, зокрема Світової організації торгівлі. Проте говорити про формування в світовому господарстві глобального інвестиційного простору, що функціонує за однаковими для всіх правилами гри, на нашу думку, було б одночасно і перебільшенням, і спрощенням.

Інтернаціоналізація господарського життя не усуває якісних відмінностей між окремими складовими частинами світового господарства (розвиненими економіками, економіками, що розвиваються, і перехідними економіками). Національні економіки дійсно стають усе більш взаємозалежними, і багато в чому це відбувається якраз завдяки міжнародним потокам капіталу, але при цьому в країнах з різним рівнем економічного розвитку ПІІ виконують неоднакову роль. Це стосується і мотивації іноземних інвесторів, і тих цілей, які ставить перед собою приймаюча країна, і тієї політики по відношенню до іноземних інвестицій, яку вона проводить.

Іншою характерною рисою інтернаціоналізації інноваційно-інвестиційної діяльності є інтернаціоналізація національних інноваційних систем, що докорінно змінює напрями та структуру державної інноваційної політики. За останні десять років інноваційна політика промислово розвинених країн (зокрема країн ОЕСР) значно трансформувалася в результаті зміни моделей економічного розвитку, зростаючої взаємозалежності інноваційних систем як на національному, так і міжнародному рівнях. Внесено корективи в розуміння самого інноваційного процесу, ролі інновацій, технологій і знань. Інноваційна політика вже не тільки являє собою сферу дії науково-техно-

логічних інститутів, але й стає комплексною, багатофункціональною й міжвідомчою.

Інноваційна політика країн-лідерів у сфері науково-технічного розвитку пройшла три основних стадії. Якщо перше покоління інноваційної політики функціонувало на основі лінійної, а потім інтерактивної, або системної, моделі інноваційного процесу, то друге покоління інноваційної політики опиралося здебільшого на концепцію створення й розвитку НІС. Такий підхід розширив систему інституцій у сфері регулювання інноваційного сектора. Як перше, так і друге покоління інноваційної політики орієнтувалося головним чином на науку й технології як основні джерела інновацій, не враховуючи наявності певної несумісності між цілями промислової, науково-технологічної й інноваційної політики, що викликало координаційні проблеми міжміністерського характеру.

Третє покоління інноваційної політики опирається на ідею, що інновації не є винятково науково-технологічним феноменом, а одночасно являють собою результат соціально-економічного розвитку країни, його культури, традицій, соціальної психології націй та ін. Інновації, крім наукомістких товарів і послуг, можуть бути організаційні, інституціональні, стосуватися сфери менеджменту й маркетингу. Тому розробка й реалізація третього покоління інноваційної політики орієнтується на комплексну систему горизонтальних і вертикальних міжсекторальних (міждисциплінарних) і міжміністерських зв'язків, включаючи механізми координації. Результатом такої політики є кардинальна переорієнтація всієї системи національних господарств. Свідченням цього можуть бути тенденції щодо рівнів динаміки інвестування коштів у науку та технічне переозброєння виробництва. За період з 1998 по 2008 рр. обсяг витрат на НДДКР у США збільшився на 75 % – з 226,73 млрд дол. (2,6 % ВВП) до 398,19 млрд дол. (2,77 % ВВП), у Японії – на 64 % – з 91,07 млрд дол. (3 % ВВП) до 149,21 дол. (3,42 % ВВП), по ОЕСР в цілому – на 79 % – з 523,5 млрд дол. до 935,67 млрд дол. [5, с. 23–26].

Слід зазначити, що однією з найважливіших тенденцій сучасності є інтернаціоналі-

зація НІС. Вона впливає на зміст, форми та структуру національної інноваційної політики, що все більше набуває інтеграційних параметрів. Це дозволяє говорити про поступовий перехід до етапу четвертого покоління політики, а саме інтернаціональної інноваційної політики, сутність якої полягає у створенні й координації функціонування інтегрованого міждержавного інноваційного простору, що базується на міжнародній науково-дослідній і виробничій кооперації.

Таким чином, аналіз сучасних тенденцій розвитку світової економіки свідчить про нерівномірність протікання соціально-економічних процесів у різних регіонах світу, що зумовлює структуру системи міжнародного поділу праці й стимулює перехід до парадигми міжнародної технологічної конкуренції. За цих умов забезпечення конкурентоспроможності національних економік можливе тільки за умов стимулювання розвитку науково-технологічної сфери, інтернаціоналізація якої тісно пов'язана з інтернаціоналізацією інвестиційної діяльності та розвитком міжнародної

торгівлі. Розвиток міжнародного трансферу технологій стимулює зміни в механізмах державного регулювання інноваційної сфери, що, зрештою, обумовлює актуальність перегляду системи національної державної економічної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Международные стратегии экономического развития : учебник / Лукьяненко Д. Г., Макогон Ю. В., Пахомов Ю. Н. [и др.]. – Донецк : ДонНУ, 2007. – 395 с.
2. WTO Statistics Database [Electronic resource]. – Mode of access : <http://stat.wto.org/Home/WSDBHome.aspx>. – Title from display.
3. The Global Innovation Index 2011. – Geneva : INSEAD, 2011 – 358 p.
4. World Investment Report (2010) Investing in a low-carbon economy. – New York ; Geneva : United Nations Publication, 2010. – 184 p.
5. Science, Technology and Industry Outlook. – Geneva : OECD, 2010. – 280 p.

УДК 352.07:(477)

ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ

П. В. Ворона, кандидат наук державного управління

Проведення системних реформ представницької влади прискорює формування громадянського суспільства, в тому числі через децентралізацію державної влади та деконцентрацію владних повноважень, що має зміцнити організаційну, матеріально-фінансову й правову самостійність місцевих влад, які є головною передумовою ефективності розвитку представницької влади в регіонах. На думку багатьох дослідників, становлення представницької влади можливе лише через розвиток самоврядування. Українська держава потребує проведення масштабних реформ органі-

зації територіального управління та місцевих інститутів влади. Їх зміст полягає в посиленні ролі й дієвості місцевого самоврядування в управлінні країною, посилення його ефективності та відповідальності перед громадами. Ефективність управління визначається як повне досягнення реальної та соціально корисної конкретної управлінської мети при мінімальних витрат ресурсів і управлінської енергії в оптимальний термін з урахуванням обставин зовнішнього та внутрішнього характеру [6]. Уміння і реальна можливість кадрової команди місцевої влади врахувати ці об-